

Swietłana O. Sysojewa

Oświata jako obiekt badań

Oświata zawsze pełniła szczególną funkcję w społeczeństwie i państwie. Ukierunkowana była na kształcenie i rozwój społecznie ważnych cech każdego człowieka jako członka społeczeństwa i obywatela. Poprzez oświatę, najbardziej masową instytucję społeczną, wpływa się na kształtowanie świadomości społeczeństwa, regulowane są procesy świadomego samorozwoju obywateli. Jako zjawisko kulturowe i społeczne oświata jest atrybutem ludzkości, jej integralnym współtowarzyszem w postępowym rozwoju ewolucyjnym. Oświata ukierunkowuje życie społeczeństwa, przekształcając go ze „społeczeństwa dziś” na „społeczeństwo jutro”; kształtuje nowy sposób myślenia, ukierunkowuje na nowy sens bycia. Według K. Jaspersa (1991), koncepcja historyczna istnienia ludzkości pod względem całościowym powinna obejmować przyszłość. Współczesna oświata przewiduje otwartość na przyszłość, a jej dalszy rozwój powinien być nakierowany na otwarcie i nadanie procesowi edukacyjnemu charakteru twórczego. Nowy model edukacyjny powinien odpowiadać realiom społeczeństwa postindustrialnego oraz globalnym zmianom we wszystkich sferach życia, które powstają wskutek nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych i intensywnych procesów integracyjnych na świecie. Jak rozwiązać to zagadnienie? Zgodnie z regułami synergetyki zdolność społeczeństwa

do samoorganizacji przejawia się tym, że zaistnienie każdego zagadnienia rodzi możliwości jego rozwiązania, które tylko trzeba umieć zauważyć i wykorzystać. Właśnie dlatego szczególnie ważne w rozwoju społeczeństwa jest uświadomienie sobie jakościowo nowych znaków i sensów współczesnej oświaty w warunkach zmian cywilizacyjnych współczesnej doby historycznej, zrozumienie tendencji jej rozwoju, sprzeczności wewnętrznych i mechanizmów postępu.

I. Pojęcie „oświata”: konteksty współczesne

Pojęcie „oświata” w ciągu ostatnich lat znacznie zmieniło swoją treść. Analiza powstania tego pojęcia wykazuje, iż w leksykonie krajowej pedagogiki pojawiło się ono dopiero w XVIII stuleciu do określenia wpływu nauczania na kształtowanie rozwoju i wychowania człowieka. Przez dłuższy czas pojęcie „oświata” było używane jak synonim pojęcia „wychowanie”. Później nabyło ono specjalistycznego znaczenia, które wiąże się z nauczaniem i określa jego kształtujący wpływ na osobowość (Gonczenko, 2008, s. 614–615). Po 150 latach oświaty jako procesu normowanego, skierowanego na: przekazywanie następnym pokoleniom doświadczeń społecznych i kulturalno-histerycznych oraz na zapewnienie następstwa pokoleń (W. S. Ledniow); proces i wyniki nauczania dzieci i młodzieży – wiedza, nawyki i umiejętności praktyczne oraz związane z nimi – na zakładanym poziomie – rozwój działalności rozumowo-poznawczej i twórczej, a także kultury moralno-estetycznej (S. U. Gonczarenko); celowość procesu wychowania i nauczania w interesie człowieka, społeczeństwa i państwa (Ustawa Ukrainy „O oświacie”) – badacze przeszli do jakościowo innej charakterystyki pojęcia „oświata”. Obecnie oświata rozpatrywana jest jako: proces wpływu zewnętrznego na przyswojenie przez jednostkę uogólnionego obiektywnego doświadczenia

społecznego, norm, wartości etc; specjalna sfera życia społecznego; unikalny system, swoisty fenomen socjokulturowy; charakterystyka istoty etnosu, społeczeństwa, cywilizacji ludzkiej, sposobów jego samozachowawczości i rozwoju; proces, to znaczy jedność nauczania, wychowania i rozwoju, samorozwoju jednostki; zachowanie norm kulturowych zorientowane na przyszły stan kultury; instytucja socjokulturowa sprzyjająca ekonomicznemu, społecznemu i kulturowemu funkcjonowaniu oraz doskonaleniu społeczeństwa; wynik, to znaczy poziom ogólnej kultury i wykształcenia ludzi.

Obecnie pojęcie „oświata” jest szerokie, określają je różne konteksty, które można zgeneralizować w sposób następujący: oświata jest dobrem (państwowym, społecznym, osobistym); systemem rozmaitych instytucji kształcących i placówek oświatowych; szczególnym procesem; rezultatem różnopoziomowym; fenomenem socjokulturowym; instytucją społeczną wywierającą wpływ na stan świadomości społeczeństwa.

Aby odróżnić dwa dość bliskie, lecz nierównoznaczne pojęcia „pedagogika” i „oświata”, odwołamy się do S. U. Gonczarenki. Autor ten pisze: „oświata jest najbardziej ogólnym pojęciem pedagogicznym, które jednocześnie obejmuje i zjawiska społeczne i procesy pedagogiczne”. Z jednej strony – pojęcie oświata wprowadza obiekt pedagogiki w ogólny kontekst społeczny, natomiast z drugiej strony – otwiera możliwości jego traktowania w konkretnych pojęciach. Wielu naukowców uważa, że do oznaczenia obiektu pedagogiki należy słowo „wychowanie”, a nie „oświata” (Gonczarenko, 2008).

Współczesny etap cywilizacyjnego rozwoju ludzkości (globalizacja, procesy integracyjne, informatyzacja społeczeństwa i wszystkich jego instytucji) zmieniają status oświaty – w interesie państwa i każdej osoby, stawiają nowe wymagania oświacie, np. poziom wykształcenia jednostki, wpływając w ten sposób na charakter i prawidłowość

rozwoju tej sfery oraz pogłębiając różnice między pojęciami „pedagogika” i „oświata”. Rozwój pedagogiki odbywa się w granicach jej „odwiecznego” obszaru – wychowania człowieka. Pedagogika jest trzonem oświaty, ponieważ we wszystkich przejawach (wartości, proces, wynik, system instytucji, kształtowanie świadomości etc.) oświata potrzebuje narzędzi do osiągnięcia swych celów, jakie stawia przed nią pedagogika (osiągnięcia dydaktyki, teorii i praktyki wychowania etc.).

Inny charakter mają badania współczesnej oświaty. Obecnie wkład systemu oświaty do gospodarki i ekonomii każdego państwa jest ważniejszy niż innych gałęzi przemysłowych. Udowodniono, że trzyletni wpływ systemu oświaty na gospodarkę i ekonomię wielokrotnie przewyższa odpowiedni wskaźnik w branży wydobywania ropy i gazu czy też wyższych technologii biznesowych (Swiridow, 2006). „Intelektualizacja” gospodarki, zwiększenie znaczenia roli oświaty w funkcjonowaniu społeczeństwa, wpływ oświaty na cały system społeczny stawia oświatę na pozycji priorytetowej w rozwoju społeczeństwa. W badaniach w dziedzinie oświaty zwiększa się powiązania i rozszerza współdziałanie z innymi naukami, takimi jak: filozofia, socjologia, kulturologia, ekonomia, polityka, teoria zarządzania, prawo (polityka edukacyjna, ekonomika oświaty, socjologia oświaty, zarządzanie edukacją, prawo edukacyjne). Współdziałanie środowiska ze sferą oświaty staje się czynnikiem samoorganizacji wewnętrznej, sprzyja samoorganizowaniu jej podsystemów i jest warunkiem ewolucji samego systemu oświaty. Badania rozwoju oświaty odbywają się na międzyprzedmiotowej płaszczyźnie naukowej i prowadzone są w określonym kontekście.

Dynamika zmian w rozumieniu pojęcia „oświata”, rozszerzenie kontekstu socjalnego i społecznego tego pojęcia związane jest przede wszystkim ze wzrostem roli oświaty we współczesnym społeczeństwie. Obecnie oświata staje się realną siłą produkcyjną i gwarantem

bezpieczeństwa narodowego. Gospodarka coraz bardziej zależy od wiedzy każdego człowieka, ponieważ głównym elementem podwyższenia jej skuteczności są zasoby ludzkie (całokształt intelektu i wiedzy ludzi, ich zdolność do działalności innowacyjnej, umiejętności zarządzania, twórczości itp.). Ekonomia „intelektualna” w warunkach, w których wiedza i kwalifikacje stają się osobistym kapitałem każdego człowieka, inaczej współdziała z podsystemem systemu społecznego „produkującego” kapitał ludzki – z oświatą.

II. Oświata jako system otwarty

Oświata jako sfera funkcjonowania człowieka, a jednocześnie instytucja społeczna stanowi złożony organizm społeczny funkcjonujący zgodnie z zasadami przyrody i społeczeństwa. Złożoność ta i charakter społeczny kwalifikuje system oświaty do złożonych systemów społecznych (D. A. Jagofarow). Właśnie charakter systemowy oświaty warunkuje jej wzajemne powiązania z innymi podsystemami społecznymi: ekonomicznym, politycznym, kulturowym itp. i przy badaniu systemu oświaty pozwala odwoływać się do ich cech ilościowo-jakościowych i strukturalno-dynamicznych. Obecnie w obiegu naukowym używane są (często jako równoznaczne) pojęcia „oświata jako system otwarty” i „oświata otwarta”. Rozpatrzmy więc odmienności tych terminów.

Oświata otwarta jest to system edukacyjny zapewniający (przy zastosowaniu współczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych) możliwość samodzielnego kształcenia na każdym poziomie w „dowolnym” czasie, gromadząc punkty z wybranych przedmiotów. Celem otwartej oświaty jest pełna dostępność oświaty, jej elastyczność i akademicka mobilność. Do zadań oświaty otwartej zalicza się (Manuiłow, Gałkin, 2004): podniesienie poziomu wykształcenia

i kompetencji zawodowych; stały rozwój podstawowych i uzupełniających programów edukacyjnych, metod, środków, technologii zgodnie z zapotrzebowaniem konsumentów usług świadczonych przez oświatę otwartą; stworzenie, stałe uzupełnianie i modyfikowanie metodologiczne, materialno-techniczne, informacyjne oraz organizacyjne działalności oświatowej; rozwój marketingu i monitoringu rynku usług edukacyjnych; integrację międzyuczelnianą, międzybranżową, międzyregionalną i międzynarodową; wzmocnienie bazy ekonomicznej uczelni wyższych oraz materialne wykładowców i pracowników naukowych. Atrakcyjność oświaty otwartej polega na: możliwości uczenia się w dogodnym trybie, w kilku bądź jednej uczelni, wykorzystując różne formy nauczania w dogodnych dla siebie okresach nauki; otrzymaniu dokumentu ukończenia studiów wyższych, zawodowych lub podyplomowych tam, gdzie kończy się program edukacyjny. Oświata otwarta w krajach rozwiniętych prowadzona jest przez uniwersytety otwarte i wirtualne. Na Ukrainie na przeszkodzie rozwojowi uniwersytetów otwartych-wirtualnych stoją: niewystarczający dostęp do sieci, a także wartość tego dostępu; brak podstaw normatywno-prawnych zakładania i certyfikacji uniwersytetów wirtualnych i kierunków wirtualnych na uczelniach wyższych; wyposażenie komputerowe i oprogramowanie oraz materiały edukacyjne; niedoskonałość systemu oceny wiedzy uzyskiwanej w ramach oświaty otwartej; niski poziom kultury informacyjnej wykładowców na wszystkich poziomach nauczania oraz przygotowania studentów do samodzielnego uczenia się (Sysojewa, 2008). Do strategii rozwoju uniwersytetów otwartych i wirtualnych Ukrainy można zaliczyć: politykę niskich cen w branży telekomunikacyjnej; zjednoczenie wysiłków państwa i uczelni w tworzeniu uniwersytetów wirtualnych; systematyczność w opracowywaniu programów przygotowania zawodowego wykładowców. Warto podkreślić, że współczesna oświata

otwarta prowadzona jest z reguły w formie zdalnej (na odległość). Dlatego w takim kontekście w oświacie otwartej wykorzystywane są wyłącznie współczesne technologie informacyjno-komunikacyjne.

Współcześnie oświata jako system otwarty przekształca się w odrębną branżę gospodarczą. Otwartość oświaty wiąże się również z: przekształcaniem społeczeństwa ukraińskiego w społeczeństwo otwarte; koniecznością nawiązania dialogu z innymi systemami edukacyjnymi; rozstrzygnięciem problemów kształcenia wielokulturowego i międzykulturowego w zgodności z procesami globalizacji i integracji; stworzeniem edukacyjnej przestrzeni dla każdego. Oświata jako system otwarty obejmuje w szczególności oświatę otwartą.

System oświaty staje się otwarty, gdy wdroży zasady systemu otwartego (Strielnik, 2010): oświata wymienia się z otaczającym środowiskiem substancją (zasobami), energią (finansami) i informacją (wiedzą). System oświaty jest nieliniowy (tzn. między zmiennymi w czasie i przestrzeni wartościami, które opisują stan systemu, następuje sprzężenie zwrotne), niezrównoważony (następują w nim z określoną prędkością różne procesy dynamiczne); złożony (cechuje się znaczną ilością współdziałających między sobą podsystemów).

Reasumując, system oświaty jako system otwarty, nieliniowy, niezrównoważony i złożony należy zakwalifikować do systemów synergetycznych – funkcjonujących zgodnie z zasadą pozytywnego sprzężenia zwrotnego, które umożliwia zmianę własnej struktury w celu dostosowania się do zmian warunków zewnętrznych. W określonych warunkach w systemie oświaty jako w systemie otwartym mogą tworzyć się nowe uporządkowane struktury, które podwyższają stopień samoorganizacji. Otwartość systemu oświaty przewiduje jakościowo nowe podejście do rozwoju systemu oświatowego. Polega ono na tym, że początkiem jest nie system oświaty – jako całość – w stanie statycznym, ale człowiek ze swą niepowtarzalnością, żywiołowością,

nieuporządkowalnością (chaosem) i w tym samym momencie rozwoju. Traktowanie współczesnej oświaty jako systemu synergetycznego zmienia nasze pojęcie o przypadkowości i konieczności w systemach oświatowych, o nieodwracalności procesów edukacyjnych, a także pozwala w inny sposób pojmować charakter i treść procesów entropicznych w systemach oświatowych. Otóż fluktuacje w rozwoju społecznym i w twórczości społecznej (innowacje, wynalazki) w ramach systemu oświaty odbierane przez pracowników tego sektora jako „chaos”, według synergetyki powinny być pojmowane jako specyficzny regularny podział nieregularności, a nie jako burzenie systemu oświaty, ponieważ rozwój i samoorganizacja systemów otwartych zachodzi w chaotyczności i niestatyczności. Przykładem mogą być wynalazki współczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, które stały się megafluktuacją społecznych zasobów intelektualnych, która nie tylko zmieniła zarysy przyszłości, ale też stała się punktem bifurkacji cywilizacji ludzkiej, wywołała te procesy cywilizacyjne, o których dzisiaj mówimy, i przekształciła sferę oświaty w system synergetyczny. Dlatego niezaprzeczalną dominantą rozwoju współczesnej oświaty jest informatyzacja społeczeństwa. Stulecie, w którym obecnie żyjemy, jest początkiem nowej cywilizacji informacyjnej – z nowym systemem sensów, celów i wartości życiowych. „Rewolucja informacyjna” radykalnie przekształca przestrzeń oświatową, znika podział na jej metropole i peryferia.

Informatyzacja oświaty stworzyła system dominant w rozwoju oświaty, które można uważać za jej pochodne i które polegają na „rozciąganiu” twórczości społecznej do granic megafluktuacji w celu osiągnięcia przez nią (twórczość społeczną) równowagi. Oliver Wendell Holmes trafnie określił, że rozciągnięty przez nową ideę rozum nigdy nie powraca do poprzednich rozmiarów. Do dominant w rozwoju współczesnej oświaty można zaliczyć: globalizację świata; kon-

wergencję oświaty; niepodzielność oświaty; dostępność oświaty; otwartość oświaty; fundamentalizację oświaty (wiedza i kwalifikacje jednostki stają się jej kapitałem i dorobkiem osobistym); innowacyjność oświaty.

III. Oświatologia: istota kierunku naukowego

Integrujący charakter współczesnej oświaty, jej złożony charakter jako fenomen społeczny, jej rozwój uwarunkowany nie tylko czynnikami zewnętrznymi, ale i jej własną działalnością skierowaną na przygotowanie do konkretnej doby historycznej wymusza jakościowo inne podejście badawcze do problemów jej systemowego funkcjonowania i rozwoju. Konieczne staje się opracowanie nowego kierunku naukowego w badaniu sfery oświaty jako otwartego systemu synergetycznego. Powstanie nowej nauki jest zawsze odpowiedzią na pytania społeczne niezależnie od tego, na ile są one uświadamiane (Subetto, 2003). Dzisiaj badaniami różnorodnych aspektów procesu oświatowego próbują zajmować się przedstawiciele wielu nauk (socjologii, ekonomii, politologii, psychologii, matematyki, cybernetyki i innych), to jest uczeni, którzy z racji rodzaju swojej działalności nie są związani z teorią oświaty i naukami pedagogicznymi. W światowym obiegu naukowym coraz częściej jest używany termin „edukologia” (w Rosji „oświatoznawstwo”), który oznacza ogólną naukę o edukacji.

Po raz pierwszy termin „edukologia” został użyty przez Lowry W. Hardinga jeszcze w 1951 roku. W. Harding napisał cztery książki (w latach 1951, 1956, 1964, 1965), w których używał tego terminu. Był on także kierownikiem organizacji „Asocjacja badaczy edukologii” w uniwersytecie państwowym w Stanie Ohio (Swiridow, 2006). W końcu do naukowego obiegu termin „edukologia” został wprowadzony

przez Elizabeth Steiner w 1964 roku w pracy „Logika nauczania i edukatologia”. Termin „edukatologia” został zmieniony na „edukologię” przez samą E. Steiner. Współcześni naukowcy edukologię postrzegają jako nową teorię systemową, która rozpatruje oświatę globalnie, a więc tendencje jej rozwoju, sprzeczności wewnętrzne, mechanizmy postępu, metody zarządzania, zwłaszcza na poziomie państwowym (tamże). Wielu badaczy edukologię rozpatruje jako naukę syntetyczną, łączącą w sobie różne kierunki i badania sfery oświaty, takie jak: filozofia i historia oświaty, antropologia oświaty, psychologia nauczania, socjologia oświaty, ekonomika oświaty, zarządzanie oświatą, kulturologia itp. (Mickiewicz, 2010). Analiza warsztatu naukowego edukologii wskazuje, iż obiekt i przedmiot edukologii rozpatrywany jest zawsze w kontekście systemowego poglądu na sferę oświaty i zgodnie z funkcjonowaniem w systemie oświatowym kierunków: ekonomicznego, prawnego, przygotowania człowieka wykształconego, wyznaczenia wiedzy podstawowej, rozwoju sfery oświatowej oraz innych, jak nauka o oświacie we współczesnym społeczeństwie informacyjnym, proces funkcjonowania systemów oświatowych itp. Jest to związane z tym, że budowa teorii naukowej każdej nauki przewiduje dokładne zdefiniowanie założeń metodologicznych, a zwłaszcza obiektu i przedmiotu badań. Jeżeli założymy, że edukologia łączy (syntezuje) w sobie wiele nauk związanych ze sferą nauk oświatowych, to określenie jej naukowych podstaw jest nierealne. W takiej sytuacji powstaje pytanie o samodzielność edukologii jako nauki.

Warto zaznaczyć, że naukowcy, którzy pierwsi użyli terminu „edukologia”, dokładnie analizowali treść tego pojęcia. E. Steiner pisała, że obiektem edukologii jest „wszystko o oświacie”. Ta badaczka rozpatrywała edukologię jako „wariant przejściowy” między pedagogiką – nauką o edukacji i wychowaniu młodzieży, której obiekt badań jest uważany za dość wąski, i *ethology* – nauką o działalności czło-

wieka w świecie, kształtowaniu charakteru człowieka, której obiekt badań jest zbyt szeroki (Steiner, 1981, s. 50–51).

Na Ukrainie ten nowy kierunek naukowy integrujący poznanie oświaty i jego nazwa „oświatologia” został zaproponowany przez W. O. Ogniewjuka (2009), który uzasadnił nie tylko obiekt, przedmiot i pole przedmiotowe oświatologii, ale również jej filozoficzne podstawy rozwoju. Warto podkreślić, iż w nazwie nowego kierunku naukowego złączono dwa pojęcia „oświata” i „logos”. Niektórzy rosyjscy filozofowie-idealiści (W. F. Ern, P. A. Florenskij) używali terminu „logos” w znaczeniu „całościowej” i „organicznej” wiedzy charakteryzującej się równowagą rozumu i serca, analizy i intuicji. Zgodnie z koncepcją W. O. Ogniewjuka (2009) oświatologia – jako fenomen naukowy – najpełniej odzwierciedla całą wiedzę dotyczącą oświaty. Termin „oświatologia” jako termin naukowy zwraca uwagę na różnice *między samą oświatą a wiedzą o oświacie*, niezależnie od tego, za pomocą jakich nauk została ona zdobyta. Obiektem badań oświatologii jest sfera oświaty w jej ciągłym rozwoju. Naszym zdaniem, takie kształtowanie obiektu świadczy o jego systemowym wszechogarniającym charakterze (procesy i zjawiska oświatowe), a także precyzyjnie określa, że obiektem badań oświatologii jest otwarty system oświaty. Istotna różnica między obiektem badań oświatologii a innymi naukami humanistycznymi, szczególnie pedagogiką, polega na tym, że oświatologia jest swego rodzaju współdziałaniem w badaniach sfery oświaty.

Przedmiot badań oświatologii zawiera trzy następujące pozycje: istniejące systemy i podsystemy oświaty w ich ciągłym rozwoju; warunki i czynniki wpływające na ten rozwój; dominanty rozwoju współczesnej oświaty (wyznaczające wektor rozwoju systemów oświatowych). Taki przedmiot badań różni się dynamicznością i zależnością od zmian społecznych.

Oświatologia powstała na styku filozofii oświaty i pedagogiki, poprzez wyjście wiedzy naukowej poza ramy ich obiektu i przedmiotu. Oświatologia, tak jak i synergetyka, bada systemy ze sprzężeniem zwrotnym, bada nie procesy stabilizacji, a mechanizmy rozwoju, powstania nowych struktur oświatowych kosztem burzenia starych. Dlatego też podejście synergetyczne jest najbardziej właściwe w badaniu problemów oświatologicznych. Rozpatrując współczesną sferę oświaty jako współdziałanie złożonych podsystemów zdolnych do samoorganizacji, samorozwoju i samorządu, synergetyczne podejście pozwala traktować współczesną oświatę jako środek zapewniający integrację różnych sposobów poznawania przez człowieka otaczającego świata, zwiększający potencjał twórczy człowieka do wykonywania wolnych i rozsądnych działań, otwartego poparcia i właściwego zrozumienia świata.

Oświatologia, która bada system otwarty, sferę oświaty, sama jest systemem otwartym zawierającym wymogi, uwarunkowania i zasoby wniesione do niej z zewnętrznego środowiska naukowego. Właśnie dlatego badania oświatologiczne zawsze noszą charakter międzydyscyplinarny, a instrumentarium naukowe jest dobierane przez badacza zależnie od celu badań. I chociaż niektórzy sądzą, że oświatologia, „jako syntetyczna dyscyplina naukowa ma integrować co najmniej osiem sfer uprzedmiotowionej wiedzy naukowej: filozofię, socjologię, kulturologię, antropologię, psychologię, pedagogikę, fizjologię, metodologię” (Furman, 2006), to my uważamy, że oświatologia nie integruje i nie syntezuje innych nauk. Ona z nimi „współpracuje” w badaniach różnych aspektów rozwoju oświaty. Jest samodzielnym kierunkiem naukowym, którego istotą są synergetycznie realizowane badania międzydyscyplinarne. A oto uzasadnienie takiego poglądu. Oceniając obiektywność i konieczność procesów integracyjnych w świecie nie bierzemy pod uwagę konieczności procesów integracyj-

nych w nauce skierowanych na połączenie wysiłków uczonych w rozwiązaniu aktualnych problemów teorii i praktyki oświatowej. Dzisiaj nie ma problemów „prostych” – są złożone i kompleksowe, ponieważ odzwierciedlają obiektywną rzeczywistość, która jest złożona, dynamiczna, nieokreślona. Dlatego badania oświatologiczne prowadzone są w pewnym, konkretnym kontekście. Jednoczesne uwzględnienie wszystkich czynników wpływających na sferę oświaty jest praktycznie niemożliwe. Warto podkreślić, że obecnie w naukach humanistycznych spostrzegane jest przejście od precyzyjnie określonych pojęć do mniej precyzyjnych („zrozumiałych”). Z punktu widzenia współczesnej metodologii postneoklasycyzmu takie nieprecyzyjne pojęcia kryją się nie tyle w niedostatecznej przenikliwości rozumu ludzkiego, ile w złożoności samego świata, braku w nim sztywnych granic, w powszechnej zmienności, „płynności” rzeczy. Nieprecyzyjne pojęcia okazują się efektywne w poznawaniu złożonych systemów dynamicznych (Testow, 2008).

Uporządkowanie podstawowych kategorii oświatologii możliwe jest na podstawie podejścia holistycznego, które zezwala na całościowe rozpatrywanie problemów, na stworzenie teorii naukowej oświatologii i kierunków jej realizacji w praktyce. Wiodącą właściwością oświatologii jest to, że daje ona możliwości zbadania jakości procesów oświatowych pokazując jakość procesu w jakości rezultatu (A. I. Subetto).

Przedmiotem badań oświatologii jest badanie czynników zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na rozwój systemów oświatowych. Do czynników zewnętrznych zaliczamy: ekonomiczne, kulturowo-historyczne, demograficzne, społeczno-polityczne, socjalne. Do czynników wewnętrznych zaś zaliczamy: dominanty rozwoju sfery oświaty, które wyznaczają kierunki polityki innowacyjnej w oświacie wspierającą innowacyjną działalność oświatową, będące

odpowiedzią na innowacje w społeczeństwie. Działalność innowacyjna nie jest wolna od błędów, ponieważ związana jest z poszukiwaniami i eksperymentowaniem. Dlatego precyzyjne określenie dominant rozwoju współczesnej oświaty sprzyja prawidłowemu wyborowi wektora i zasadności treści innowacji oświatowych. Kształtowanie systemu innowacyjnego oświaty – to jedno z najważniejszych zadań oświatologii.

Sfera oświaty jest jednolita i dynamiczna. Składa się z nierozzerwalnie związanych ze sobą elementów tworzących jej strukturę dynamiczną. Ma tendencję do rozwoju i samoorganizacji, charakteryzuje się odpowiedzialnością, współdziała z innymi systemami w ramach społeczeństwa i wpływa na ich rozwój. Analiza systemowa – metoda przygotowania i uzasadniania decyzji w rozwiązaniach kompleksowych problemów oświaty, i podejście systemowe – które wyjaśnia zjawiska oświatowe mające ogromną ilość wzajemnie powiązanych ze sobą elementów, połączonych wspólnymi funkcjami i celem, jednolitym zarządzaniem i funkcjonowaniem (S. U. Gonczarenko), służą odzwierciedleniu systemowego podejścia w badaniach oświaty jako całościowego fenomenu społecznego. Analiza systemowa jest podstawą opracowania metodologii badania fenomenu oświaty, w ukazaniu celów i wartości współczesnej oświaty, przeprowadzeniu analizy dominant rozwoju oświaty, a także ujawnieniu instytucjonalnych składników oświaty i ich systemotwórczych związków, czynników, które wpływają na jej funkcjonowanie.

Podejście czynnościowe w badaniach współczesnej oświaty jest konieczne do eksplikacji tez i uogólnień teoretyczno-metodologicznych i metodycznych w praktyce pedagogicznej, która jest subiektywnie kierowaną organizacją i zarządzaniem działalnością oświatową uczniów, studentów, magistrów, aspirantów itp. Podejście indywidualne może być stosowane jako instrumentarium metodolo-

giczne badań podczas analizy oświaty jako indywidualnej wartości, osobistych osiągnięć i kapitału osobowego, a także ochrony socjalnej w warunkach transformacji społeczno-ekonomicznych, rynku pracy, bezrobocia. Kompetentne podejście w badaniach oświatowych służy wyznaczeniu kierunku przygotowania zawodowego kompetentnej jednostki, kompetentnego fachowca, jeżeli kompetencja rozpatrywana jest jako „most” łączący studentów z ich przyszłą działalnością zawodową.

Współcześnie w praktyce oświatowej obowiązują różne paradygmaty oświatowe (ukierunkowanie na jednostkę, paradygmat kompetentnej oświaty, oświaty otwartej itp.) Jednocześnie analiza treści współczesnych paradygmatów oświatowych pokazuje, że żaden z nich nie może zapewnić kompleksowego rozwiązania problemów, które stoją obecnie przed oświatą. Wskutek dynamiczności, niejednorodności i nieliniowości współczesnego rozwoju społecznego niemożliwe jest przedstawienie istoty zintegrowanej oświaty w formie paradygmatu dotyczącego realizacji jej własnych najważniejszych czynników. Oświatologia zdolna jest do efektywnego pokonania sprzeczności między wymaganiami społeczeństwa w stosunku do oświaty a realnym stanem jej rozwoju. Przytoczymy kilka możliwych modułów badawczych.

1) Badania retrospektywne nad koncepcjami filozoficznymi, które wykorzystywane są do kształtowania i rozwoju każdej jednostki. Badania te prowadzone są w celu tworzenia stosunków między różnymi grupami wewnątrz systemu oświaty oraz wyznaczania priorytetów społecznych, które właściwe są wyłącznie procesom oświatowym.

2) System „nauczyciel – uczeń” jako partnerzy, w którym odbywa się stały intelektualny i osobowy rozwój podmiotów współdziałania. Rozwój ucznia (studenta, osoby dorosłej itp.) jako wartość stała oświatologii i cel każdego procesu oświatowego. Badania wzajemnej

więzi celów na różnych etapach i poziomach oświaty osiąganych przez jednostkę własnymi możliwościami. Oświatologiczne zasady nauczania ukierunkowanego na połączenie różnych poziomów działalności poznawczej. Oświatologiczne aspekty współpracy, partnerstwa, wychowania.

3) Stworzenie optymalnych modeli oświatowych. Zależność procesu i rezultatu oświaty: od poziomu teoretycznych podejść do opracowywania planów i programów nauczania na podstawie diagnostyki; od istnienia obiektywnych kryteriów i wskaźników skutecznego funkcjonowania zakładu edukacyjnego.

4) Dziedziczenie jako uniwersalna kategoria filozoficzna. Realizacja dziedziczenia jako konstruktywne zaprzeczenie poprzednich osiągnięć (etapu, doświadczenia, wiedzy itp.). Adaptacja do nowego najważniejszą składową dziedziczenia.

5) Mechanizmy ekonomiczne rozwoju oświaty. Badania nad zastosowaniem podstawowych kategorii gospodarki rynkowej w dziedzinie produkcji usług oświatowych; formułowanie podstawowych prawidłowości i tendencji rozwoju rynku oświatowego jako branżowego; badanie działalności systemów oświatowych w warunkach globalnej konkurencji i uzasadnienie mechanizmów ich rozstrzygnięcia.

6) Badanie determinowania pozycji ucznia (studenta, osoby dorosłej itp.) przez polityczną i ekonomiczną sytuację kraju: proces edukacyjny zawsze jest „zamówiony” i uwarunkowany przez konkretne społeczeństwo i jego potrzeby. Prawidłowości te przewidują powstanie więzi między podstawowymi elementami systemu edukacyjnego. Więzi te ukierunkowane są zawodowo, odróżniają się akmeologicznym ukierunkowaniem i realizowane są zgodnie z zasadami jednolitości i ciągłości nauczania, edukacji i samokształcenia.

7) Przewycięcie sprzeczności między koniecznością modernizowania treści oświaty a brakiem odpowiednich mechanizmów.

Sprzecznosci powstają dlatego, że z reguły treści nauczania opracowywane są w zewnętrznym w stosunku do uczelni środowisku. Jednak tempo rozwoju nauki wyprzedza praktykę – sferę jej zastosowania. Instytucja oświatowa występuje w roli pośrednika pomiędzy nauką a produkcją. Należy także uwzględnić, że dydaktyka, a więc struktura, środki, metody są inercyjne i zdolne hamować rozwój całej sfery oświaty. Ukierunkowanie innowacyjne procesu oświatowego pozwoli na przygotowanie takich treści oświatowych, które będą wyróżniać się nowatorstwem i możliwością zastosowania ich w charakterze kryteriów działalności oświatowej i poziomu praktycznego zastosowania w oświacie.

8) Badanie systemów oświatowych krajów ekonomicznie rozwiniętych.

9) Bodźce powstające w sferze oświaty.

Praktyczne znaczenie mogą mieć również badania oświatologiczne ukierunkowane na poparcie polityki edukacyjnej (planowanie i prognozowanie rozwoju rynku oświatowego oraz sprostanie zasadniczo nowym wymogom, zgodnie z którym gospodarka i system oświaty są powiązane (orientacja na realne potrzeby i problemy ekonomiczne społeczeństwa; innowacyjność; elastyczność i dynamiczność; ciągłość; umożliwienie nauczania bez potrzeby przerwania pracy; wyrównanie jakości w różnych regionach kraju; orientacja własna; interaktywność; otwartość i dostępność; ukierunkowanie na człowieka wykształconego).

Warto podkreślić, iż uogólniając tylko doświadczenia praktyczne nie da się stworzyć współczesnej naukowej teorii oświatologii. Status naukowy i prestiż społeczny każdej nauki w znacznym stopniu zależy od poziomu opracowanej w jej ramach teorii – jako wyższej, najbardziej rozwiniętej organizacji wiedzy naukowej, która daje całościowe wyobrażenie o prawidłowości i zasadniczych więziach pewnej dziedziny rzeczywistości – obiektu teorii (Gonczenko, 2006). Kontekst

оświatologiczny badania procesów i zjawisk edukacyjnych umożliwi spojrzanie pod innym kątem na naukowy charakter i treść fenomenu społecznego – оświaty. Ponadto stopniowo pokonując granice badań międzydyscyplinarnych, оświatologia ulega przekształceniu w nowy paradygmat światopoglądowy, który ukierunkowany jest na rozwój społeczeństwa dzięki zasobom оświaty.

Literatura

Furman A. – Фурман А. *Освітнологія як синтетична наукова дисципліна: проблеми завдань, об'єкта, предмета, методу.*// Вітакультурний млин.– Модуль 3, 2006.– С.4–9.

Gonczenko S. U. – Гончаренко С. У. *Побудова педагогічної теорії* // Педагогічна газета.– № 11 (148), листопад, 2006.– С.5.

Gonczenko S. U. – Гончаренко С. У. *Освіта* / Енциклопедія освіти/ Акад.пед.наук України; головний ред. В. Г. Кремень.– К.: Юрінком Інтер, 2008.– 1040 с.²– С.614–616.

Jaspers K. – Ясперс К. *Смысл и назначение истории* / Карл Ясперс ; пер. с нем. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.

Manuilow W., Gałkin W. – Мануйлов В., Галкин В. *Открытое образование: перспективы, рациональность, проблемы* // Высшее образование в России, 2004. – №1. – С.93–103.

Mickiewicz H. I. – Мицкевич Н. И. *Эдукология: инвариантные характеристики* / Адукатор.–№ 1(17), 2010.– С.21–27.

Ogniewjuk W. O. – Огнев'юк В. О. *Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти* // Шлях освіти.– № 4 (54), 2009.– С.2–6.

Steiner E.: *Educology of the Free.*– New York: Philosophical library, 1981.– 69 с.

Strelnik O. N. – Стрельник О. Н. *Концепции современного естествознания: конспект лекций.*–М.: Издательство Юрайт; Высшее образование, 2010.– 224 с.

Subetto A. I. – Субетто А. И. *Принцип, законы и структура науки об образовании – образованиеведение. Императив Неклассического синтеза.*// «Академия Тринитаризма», М., Эл. № 77–6567, публ. 10892, 19.12.2003.

Swiridow O. A. – Свиридов О. А. *Теория и методология функционирования образовательных систем* : диссертация... д-ра экон. наук : 08.00.01.– Йошкар-Ола, 2006.– 363 с. – РГБ ОД, 71:07–8/398.

Sysojewa S. O. – Сисоева С. О. *Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу* : [моногр.] / С. О. Сисоева. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – 324 с.

Testow W. – Тестов В. *Качество и фундаментальность высшего образования*//Высшее образование в России.– №10, 2008.– С.89–92.

Ошвіта як объект бадань

W artykule poddano analizie genezę pojęcia „ошвіта”, wymieniono najważniejsze cechy i funkcje nowoczesnej ошвіты, pokazano, że nowoczesny system ошвіты jest otwarty i spełnia wymagania systemu synergetycznego (jest otwarty, nieliniowy, niezrównoważony, skomplikowany); pokazana została istota i ujęcia metodologiczne nowego zintegrowanego kierunku poznawania ошвіты – ошвіатології.

Освіта як об'єкт дослідження

У статті проаналізовано генезис поняття «освіта», основні характеристики й ознаки сучасної освіти; показано, що сучасна система освіти є відкритою і задовольняє всім вимогам синергетичної системи (відкрита, нелінійна, неврівноважена, складна); розкрито сутність й методологічні концепти нового інтегрованого напрямку пізнання сфери освіти – освітології.

Education as an object of research

The article analyzes the genesis of the concept “education”, the main characteristics and indications of contemporaneous education; shows that the contemporaneous education system is open and meets all requirements of synergetic system (open, nonlinear, unbalanced, compound); opens the essence and methodological concepts of the new integrated direction of the education sphere cognition – osvitologiya.